

8. Viure i morir a la guerra civil espanyola

**LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA
(1936 – 1939)**

Els homes al front: milicians, lleves i els “emboscats”

A les milícies de voluntaris que partien al front en nom del partit o sindicat en què militaven, aviat se'ls va substituir per l'**Exèrcit Popular de la República**, que es nodria de soldats de lleva o “reclutes”, a més dels militars i forces d'ordre públic.

A mesura que avançava la guerra, la **manca d'homes en edat militar** fou un problema per a la República, tant per les baixes al front (morts i ferits), com per les desercions i els “emboscats”.

Es va anomenar “**emboscats**” als homes en edat militar que no es presentaven a la crida de la seva lleva per incorporar-se a l'Exèrcit, per evitar anar a la guerra (per motivacions de por, ideològiques, religioses ...). Se'ls acusava de traïció i per això havien d'amagar-se en zones boscosos. Van ser especialment nombrosos els casos d'emboscats a les **comarques de la Garrotxa i el Solsonès**.

LA QUINTA DEL BIBERÓ

La primavera de 1938 el Govern de la República va cridar als nascuts l'any 1920, que es presentaven amb 17-18 anys. El nom de *lleva del biberó* els hi va posar Federica Montseny. Van arribar a ser reclutats uns 30.000 nois d'aquesta lleva, i van lluitar als fronts de l'Ebre, del Segre i als Pirineus. Molts dels supervivents van acabar als camps de concentració francesos després de la guerra, o bé en camps de treball i presons franquistes, i quan van acabar, van haver de tornar a fer el servei militar per al nou règim.

Les dificultats de la vida quotidiana a la rereguarda

La vida quotidiana a la rereguarda, a pobles i ciutats, es va omplir de grans dificultats per a la subsistència.

Habitualment poblades **de dones, nens i nenes i gent gran**, a més de ferits i malalts, refugiats i els soldats de permís o descans ...

Freqüents talls en el subministrament d'aigua potable i llum elèctrica. També faltaven els combustibles bàsics per cuinar, la calefacció ...

En general, les dones es van fer càrrec de tasques, feines i funcions que fins aleshores havien estat tradicionalment "masculines".

Manca de **diners en metàl·lic**. Substitució per moneda i "vals" locals. Extensió del "mercat negre".

Escassetat d'aliments en els mercats, i de tot tipus de **matèries primeres**, per l'aturada en els fluxos d'intercanvis comercials entre les diverses regions d'Espanya i amb altres països, i les dificultats del transport.

Escassetat de tot tipus de materials i productes per l'aturada parcial en les fàbriques i tallers, per la marxa dels homes en edat laboral al front. Especialment greu fou la manca de **medicaments i material sanitari**, així com la **manca de personal mèdic i d'infermeria**, l'extensió de malalties infeccioses i relacionades amb la deficient alimentació, per ferides de guerra ...

Els refugiats i la solidaritat

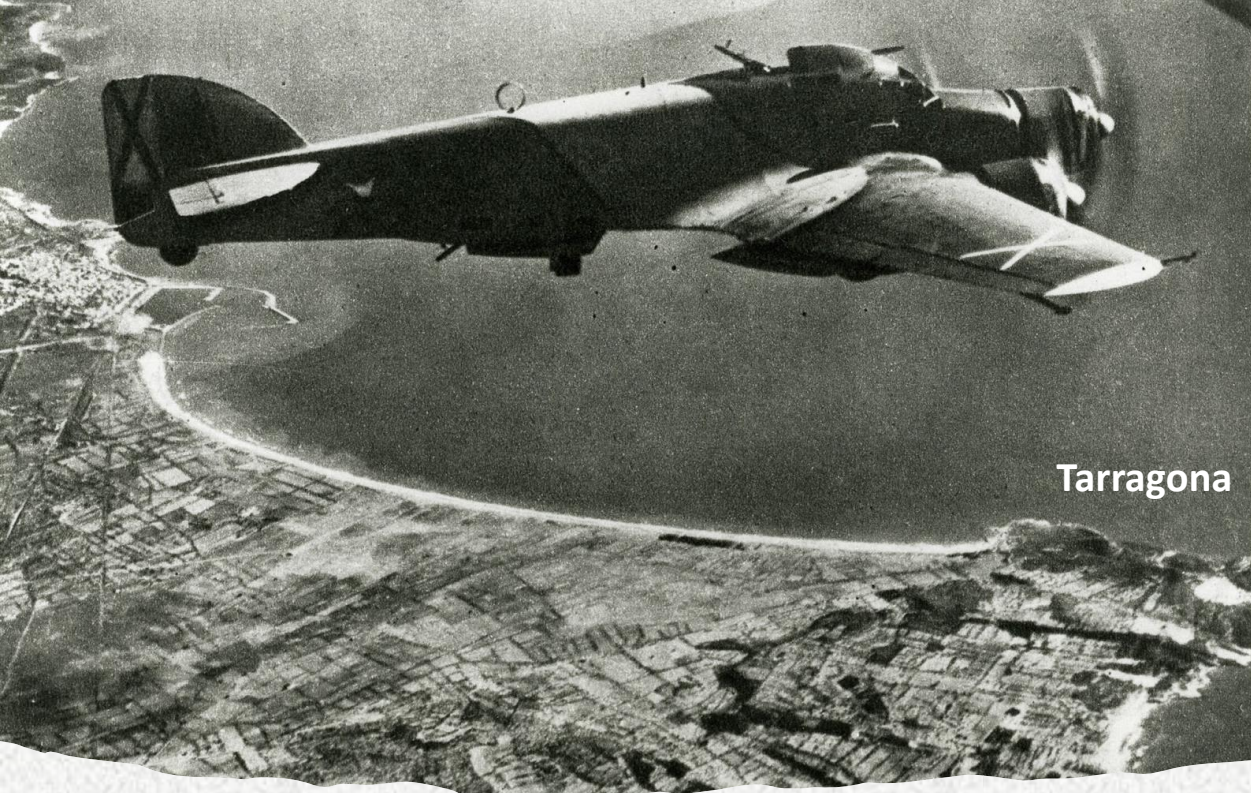
Catalunya va haver d'acollir una **gran quantitat de refugiats d'altres regions de l'Estat** (Madrid i el centre, Aragó, País Basc ...), que van arribar a superar 1.000.000 de persones, i que va posar en marxa un gran moviment de solidaritat popular.

La Generalitat va comptar amb un **Comissariat d'Assistència als Refugiats**, però foren els **Ajuntaments** els principals responsables de l'acolliment i de garantir la distribució d'aliments, assistència sanitària i atenció escolar a la població refugiada.

A mesura que el front de guerra avançava, foren desenes de milers els nens i les nenes que foren evacuats a zones més allunyades fora de perill. Molts van marxar a altres països acollits per la **solidaritat internacional**, a l'URSS, al Regne Unit o a altres països. Van destacar les campanyes engegades pels **quàquers nord-americans**, o per algunes aristòcrates angleses que van dur a terme programes de colònies infantils per a refugiats republicans.

Tarragona

Granollers

Portald'Història

Durant tota la guerra, la flota i sobretot les forces aèries italianes i alemanyes van practicar el bombardeig indiscriminat i sistemàtic d'objectius civils sobre les poblacions, amb la intenció d'estendre el pànic, desmoralitzar l'enemic i provar noves armes i tàctiques militars.

Barcelona va patir un total de 51 atacs durant tota la guerra. El més mortífer i intens fou el dels dies 16, 17 i 18 de març de 1938 per l'aviació alemanya i italiana contra el centre la ciutat, causant uns 880-1200 morts (el segon amb més víctimes després de Gernika).

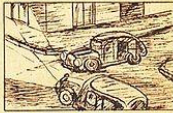
Els bombardejos i la pràctica de l'urbanicidi.

Els bombardejos i els refugis antiaeris.

GENERALITAT DE CATALUNYA
DEPARTAMENT DE DEFENSA

CONSELL DE SANITAT DE GUERRA

Instruccions a seguir en cas de bombardeig

Apagueu els llums Apagad los luces	Tenqueu portes i finestres Cerrad puertas y ventanas	Apagueu els focs Apagad los fuegos	Tenqueu l'aigua i el gas Cerrad el agua y el gas
Recolliu roba d'abric i màscares si en teniu Recoged ropa de abrigo y máscaras si las tenís	Agafeu queviures Recoged víveres	Engueu llum preparat Tened luz preparada	Aneu als refugis assenyalats Id a los refugios señalados
Amb ordre Con orden	No correu Sin correr	No feu el curiós No hagais el curioso	No us poseu darrere les portes, feu-ho als angles de les parets mestres No os resguardéis detrás de las puertas, hacéos detrás de las paredes maestras
Si no teniu refugi aprop, ajineu-vos a terra junt a les cases Si no tenéis refugio cerca, echaros al suelo junto a las casas	No abandoneu els cotxes al mig del carrer No abandonéis los coches en medio de la calle	Sinó a les voreres Hacedlo junto a las aceras	Si llenen gasos, un mocador mullat amb aigua que tapi el nas i la boca Si os llen gasos, poneros un pañuelo mojado que tape la boca y la nariz
Baueu dels tramvies Bajad de los tranvies	Ajudeu als vells, nens i paralitícs Ayudad a los ancianos, niños y paraliticos	..Bugeu dels llocs mullats Huid de los lugares mojados	Marxeu contra la direcció del vent Marchad contra la dirección del viento

CONSELL DE SANITAT DE GUERRA
SECCIO DE DEFENSA PASIVA DE LA POBLACIO CIVIL

Les autoritats republicanes i locals, i la població, es van preparar davant els atacs aeris amb la construcció de tot tipus de refugis. A més dels soterranis, els túnels del metro i altres, també es van construir nou refugis preparats per resistir els bombardejos.

A Barcelona es van constituir la Junta de Defensa Passiva, per assegurar les construccions i el seu ús, i es té constància d'almenys uns 1300 refugis, alguns de grans dimensions com el 307 al Poblenou o el de la Plaça del Diamant a Gràcia.

La “quintacolumna”: l’enemic a la porta del costat

El terme “quinta columna” se sol atribuir al general **Emilio Mola**, quan a l’inici de la guerra, en plena campanya de la batalla de Madrid, va dir per la ràdio que, a mes de les quatre columnes de l’Exèrcit que es dirigien a la capital des del sud i des del nord, existia una **cinquena columna** a l’interior de la ciutat de simpatitzants del bàndol rebel que es preparaven per trair a la República.

Durant tota la guerra va existir al bàndol republicà **la por als quintacolumnistes**, per les accions de **sabotatge** que poguessin dur a terme o la **informació** que passessin a l’enemic. Per aquest motiu es va instituir el *Servicio de Inteligencia Militar* (SIM) i el *Tribunal de Alta Traición y Espionaje*, que eren els encarregats de vigilar, perseguir i castigar l’acció d’aquesta “quinta columna” dins del territori de la República en guerra.

La propaganda com a arma de guerra

Durant tota la guerra es va donar un ús sistemàtic de la **propaganda** per donar moral a les tropes i a la població. Campanyes de ràdio i de premsa, i sobre tot amb **cartells i fotografies** (propaganda antifeixista, de promoció de la productivitat industrial i agrícola, sobre la igualtat de la dona, contra la presència de tropes de l'Eix, sobre prevenció de malalties i de riscos, de protecció davant els bombardejos ...)

Es va crear un **Comissariat de Propaganda**, que va fer grans esforços de dinamització cultural i per fer arribar la cultura a tots els àmbits, fins i tot al front.

També es va fer un gran esforç de **projecció exterior** per a la causa republicana, com a l'Exposició Universal de París de 1937.

També s'ha de destacar en aquest àmbit l'existència dels "**comissaris polítics**", sobretot del **Partit Comunista**, encarregats de "vetllar" per la moral de les tropes al front i de vigilar la fidelitat al Govern de la República.

La propaganda com a arma de guerra

Portald'Història

La propaganda com a arma de guerra

La Guerra Civil també fou la primera gran guerra de la “fotografia de guerra”, amb fotògrafs de renom mundial com l’hongarès **Robert Capa**, l’alemanya **Gerda Taro**, o el català **Agustí Centelles**.

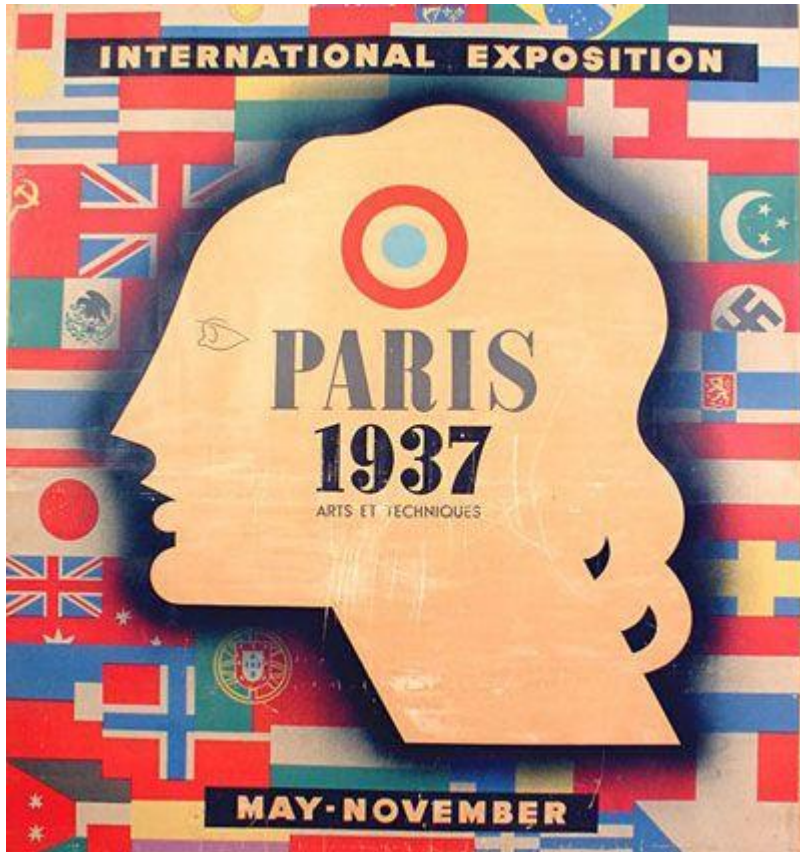

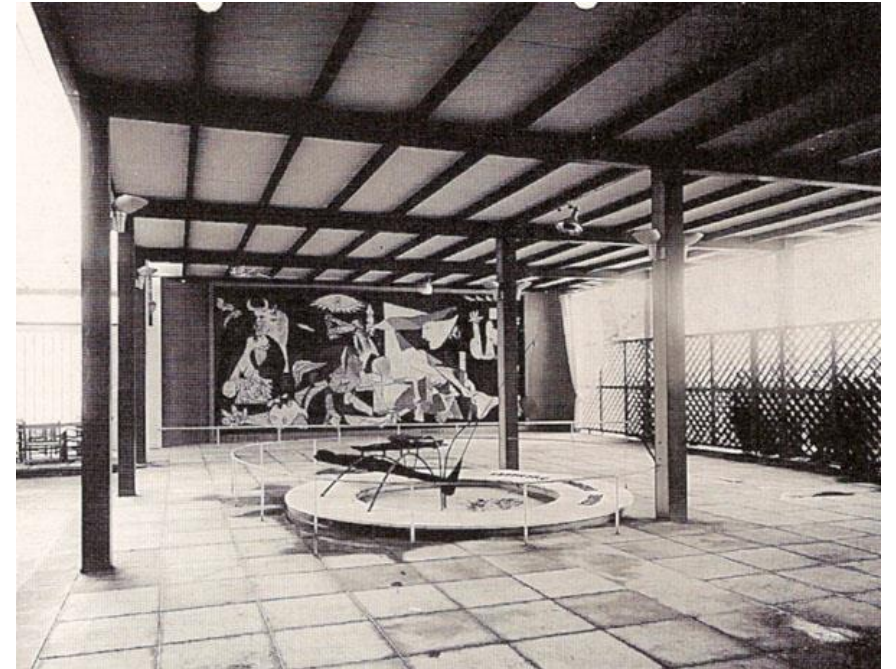
La preservació del patrimoni cultural

Una altra de les preocupacions de les autoritats republicanes fou la protecció del patrimoni cultural i monumental del país. Les obres del Museo del Prado foren traslladades a Suïssa per evitar els efectes dels bombardejos sobre la ciutat de Madrid, i grans monuments com La Cibeles foren coberts com a la fotografia. A Catalunya es va crear el Servei del Patrimoni Històric, Cultural i Científic amb l'encàrrec també de protegir edificis i monuments d'interès artístic i cultural.

L'Exposició Universal de París de 1937

Malgrat la seva difícil situació política, militar i financera, el Govern de la República va decidir participar de l'Exposició de París amb l'objectiu de projectar al Món el que estava passant a Espanya i interpel·lar a les democràcies europees.

Es va encarregar el disseny i la construcció del Pavelló de la República Espanyola a l'arquitecte i urbanista català Josep Lluís Sert.

El Pavelló fou inaugurat el 12 de juliol de 1937 i fou un dels més visitats de tota l'Exposició.

L'Exposició Universal de París es va inaugurar oficialment el **25 de maig** de 1937, i es va clausurar el **25 de novembre**. Hi van participar **44 països**, i entre ells **Alemanya** i la **Unió Soviètica**.

El Segador, quadre de Joan Miró exposat al Pavelló de la República, i actualment desaparegut.

La Font de Mercuri, escultura en moviment del nord-americà Alexander Calder, exposada al Pavelló de la República.

Segell francès, amb un dibuix fet per Joan Miró, per recaptar diners per a la República.

L'Exposició Universal de París de 1937

El Pavelló de la República a l'Expo de Paris de 1937

“GUERNIKA” de Pablo Picasso (1937)